

Viorel Ștefu

**Muzeul *Alt-Mediasch*.
Mărturii ale comunității
săsești de la Mediaș**

BIBLIOTHECA MVSEI MEDIENSIS

XVI

Viorel Ștefu

Muzeul *Alt-Mediasch*

Mărturii ale comunității
săsești de la Mediaș

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2017

Volum realizat cu sprijinul:
Primăriei Municipiului Mediaș
Heimatgemeinschaft Mediasch e. V.
Parohia Evanghelică C.A. Mediaș

DTP și copertă:
Francisc Baja

Redactor:
Iulia Pop

Imagine coperta I:
Elemente ale cetății Mediașului. Declinare din proiectul de identitate vizuală
dedicat aniversării Mediaș 750.

Imagine coperta IV:
Clădirea gimnaziului (vechea Primărie) în care a funcționat
Muzeul Alt-Mediasch între anii 1923-1949

© Viorel Ștefu, 2017

Orice corespondență se va trimite la următoarea adresă /
Please send any mail to the following address:
Muzeul Municipal Mediaș, str. Mihai Viteazu, nr. 46,
Mediaș, 551034, jud. Sibiu; tel. 0369.445.024

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ȘTEFU, VIOREL

Muzeul Alt-Mediasch : mărturii ale comunității săsești de la Mediaș /

Viorel Ștefu. - Cluj-Napoca : Mega, 2017

Conține bibliografie

ISBN 978-606-543-884-2

069.01

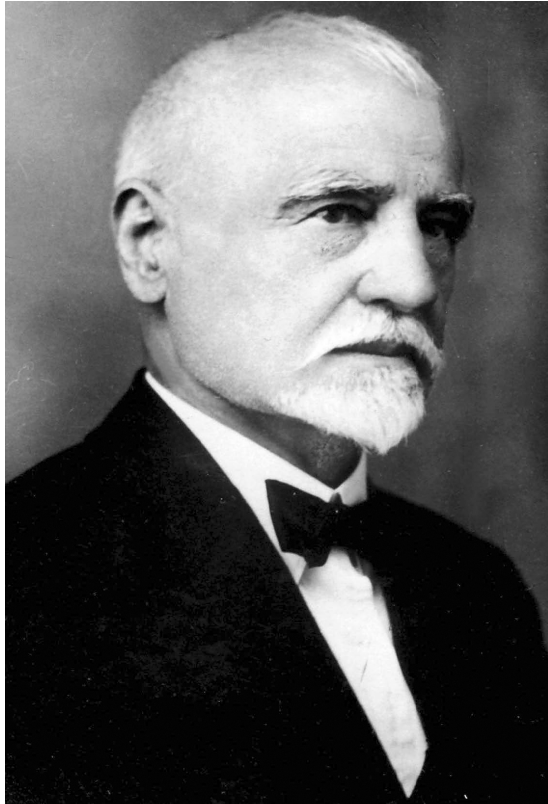

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

Cuprins

PREFAȚĂ.....	9
CUVÂNT ÎNAINTE.....	17
INTRODUCERE.....	21
CAPITOLUL I. VIAȚA CULTURALĂ ȘI SOCIETATEA MEDIEȘEANĂ. REPERE ÎN TIMP.....	27
<i>I.1. Aspecte ale societății medieșene. Instituții. Evenimente. Oameni</i>	27
Breslele meșteșugărești.....	28
Vecinătățile săsești și rolul lor social.....	34
Învățământul – factor al dezvoltării societății. Școlile Mediașului.....	41
Pașoptiști medieșeni.....	53
<i>I.2. Coordonate ale vieții culturale din Mediaș (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului XX)</i>	65
Asociații și organizații locale.....	65
Personalități și colecționari ai vremii.....	79
Activități culturale.....	97
CAPITOLUL II. MUZEUL ORAȘULUI MEDIAȘ. CONSTITUIRE ȘI DEZVOLTARE (1901–1949).....	103
<i>II.1. Fenomenul muzeisticii transilvănene în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX</i>	103
<i>II.2. Muzeul Alt-Mediasch</i>	114
Idea unui muzeu la Mediaș. Metode de realizare	114
Constituirea patrimoniului.....	117
Conducerea, statutele și finanțarea.....	123
Organizarea și funcționarea	132
Personalul	141

Structura patrimoniului între anii 1901–1937	144
Donatori	150
Imaginea instituției reflectată în presa vremii.....	153
Publicul.....	158
CAPITOLUL III. EPILOG. DE LA <i>ALT-MEDIASCH</i> LA MUZEUL MUNICIPAL.....	165
CONCLUZII	179
DAS MUSEUM <i>ALT-MEDIASCH</i> . ZEUGNISSE DER SÄCHSISCHEN GEMEINSCHAFT IN MEDIASCH. (ZUSAMMENFASSUNG).....	193
SURSE / BIBLIOGRAFIE.....	201
ANEXE.....	211
<i>ANEXA 1</i>	212
<i>ANEXA 2</i>	265
<i>ANEXA 3</i>	278
ILUSTRĂȚII.....	295

CARL MARTIN RÖMER,
cofondator al muzeului din Mediaș

Prefață

La sfârșitul secolului al XIX-lea, numit și secolul naționalităților, Transilvania se afla sub puternica influență a mișcării culturale și muzeografice central-europene. La jumătatea secolului se puneau bazele muzeelor și bibliotecilor naționale în marile centre urbane ale continentului. Fondarea muzeului din Mediaș poate fi încadrată în curentul general european prin puternica amprentă datorată populației săsești din cetate. Influența săsească în muzeografia transilvăneană este demonstrată prin existența de la începutul secolului al XIX-lea a muzeului Brukenthal de la Sibiu. Preocupări de colecționare în același spațiu etnic se regăsesc în lucrările lui Radu Ștefănescu (Brașov), Călin Anghel (Sebeș), spre exemplu. Patrimoniul actual al muzeului *Alt-Mediasch* datorează foarte mult societății care i-a pus bazele, celei săsești.

Autorul tezei de doctorat *Muzeul orașului Mediaș. Constituire și dezvoltare (secolul al XIX-lea – 1950)*, transformate în cartea cu titlul *Muzeul Alt-Mediasch. Mărturii ale comunității săsești de la Mediaș*, este persoana din interiorul muzeului contemporan al urbei. Prin cercetările sale, nu numai doctorale, și-a propus reconstituirea istoriei instituției, fiind motivat profesional și afectiv. În lucrarea sa, Viorel Ștefu îmbină atât formația de istoric, cât și pe cea de practician – om al muzeului. Chiar dacă muzeul în forma actuală este o creație a vremurilor de după cel de al Doilea Război Mondial, sursele documentare și bunurile adunate coboară cu multe decenii în timp ideea de colecționare la Mediaș. Faptul că muzeele nu s-au născut fără antecedente sociale și culturale este demonstrat prin cartea de față.

Efortul autorului nu se reduce la prezentarea colecțiilor actuale ale muzeului. Caută sursa provenienței lor, condiții de apariție a patrimoniului actual, în întregime datorat oamenilor zonei, în primul rând sașilor și modului lor de viață. Apariția muzeului din Mediaș a fost încadrată în curentul european, vizând memoria colectivă prin puternica amprentă a populației din cetate. Viorel Ștefu și-a încadrat cercetarea în jaloanele

istorice, vizând viața culturală și socială a localității, participarea breslașilor și vecinătăților la realitățile vremii și posibila lor contribuție la formarea viitoarelor/actualelor colecții, implicit a muzeului din Mediaș. Producând obiecte, patrimoniul de astăzi, meșteșugarii, apoi fraternitatea – ambele foarte bine organizate – au contribuit la viața cetății.

Instituții culturale și de învățământ, săsești sau românești (cele greco-catolice și ortodoxe) și-au jucat rolurile în instruirea populației, prin implicarea preoților Josef Fabini, Ștefan Moldovan, Ilie Calboreanu și alții. Evenimentele revoluționare din 1848/1849, Primul și cel de al Doilea Război Mondial, evenimentele legate de 1 decembrie 1918 au influențat politic și cultural și modul de viață al locuitorilor. Românii și sașii de la Mediaș, aflați în vârtoarea revoluției de la 1848/1849, fără un aport esențial la desfășurarea evenimentelor, sunt remarcați prin două figuri reprezentative ale locului, protopopul greco-catolic Ștefan Moldovan, figura ilustră a vieții culturale din Transilvania și preotul Stephan Ludwig Roth, executat de autoritățile maghiare pentru înaltă trădare în 11 mai 1849. Medalioanele biografice celor doi sunt în măsură să-l edifice pe cititor asupra desfășurării evenimentelor revoluționare în împrejurimile Mediașului, avându-i în centrul pe cei doi colaboratori, român și sas, Șt. Moldovan și St. L. Roth.

Prezentarea societății medieșene, a instituțiilor, evenimentelor și oamenilor locului în desfășurarea lucrării de față, aduce în atenția noastră funcționarea asociațiilor și organizațiilor locale, personalitățile și, ce este esențial pentru viitorul muzeului, pe colecționarii vremii și activitățile lor culturale. Specific pentru populația săsească/germană este spiritul organizatoric, de care nu a fost lipsită nici societatea medieșeană. Nevoia de fraternizare în societățile culturale a fost identificată de autor prin intermediul ziarelor locale, *Mediascher Zeitung*, *Mediascher Wochenblatt*, dar și revista *Transilvania* de la Sibiu, ori în documente de arhivă. După Brașov, Sibiu, Cluj, a apărut și *Mediascher Musikverein* ca cea mai veche asociație culturală din oraș (1847). Existența statutului asociației contribuie la cunoașterea unei asociații specifice vremii. Funcționarea ei a fost urmărită până la anul 1942. Din rândul asociațiilor locale au fost identificate organizațiile sportive de patinatori, de gimnastică, clubul cicliștilor; existența lor a colorat viața societății, vorbindu-se exclusiv de cea săsească. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea medieșeni se alătură mișcării sibiienilor în *Siebenbürgischer Karpathenverein*. Din cercetările autorului rezultă că membrii asociațiilor sau ai organizațiilor sportive nu erau

numai reprezentanții elitelor locale, ci la viața lor participau și breslașii – meșteșugarii. Este remarcabil că această pătură activă a societății lua parte la viața societății. Clasificate după scopul propus, asociațiile cercetate au avut un caracter evidențiat într-un tabel edificator.

Așa cum s-a întâmplat în multe cazuri în Europa – dar și în România –, colecționarii curiozităților și ai obiectelor de artă sau celor cu valoare culturală apreciată astăzi vor fi cei care pun bazele patrimoniului specific pentru o localitate sau pentru o zonă geografică. Bazându-se pe surse bibliografice, pe propriile cercetări, autorul a identificat cel puțin 12 dintre foștii proprietari, apoi donatori de obiecte, care și-au adus contribuția la fondarea și dezvoltarea muzeului de astăzi. Așezați într-o ordine cronologică, prin medalioanele lor biografice cititorul ia legătura cu cei cărora s-a datorat apariția ideii de muzeu la Mediaș: medicul Daniel Gottlieb Scheint, preotul Carl Martin Römer, cofondator al muzeului cu Ludwig Binder și Fritz Auner, Ludwig Andreas Leutschaft și alții. Pleiada colecționarilor descoperită de cercetători în trecut pentru Sebeș, Brașov, dar și Zalău, Târgu Mureș, la care s-ar adăuga și cei identificați la Mediaș, ar putea contribui la un viitor dicționar al colecționarilor de bunuri patrimoniale din Transilvania. Având la bază primele colecții, medieșenii le-au și organizat în expoziții temporare bazate pe exprimarea identității naționale. Pentru identificarea lor, o importantă sursă au fost ziarele locale prin care se făcea popularizarea evenimentelor.

Echilibrat organizată, partea a doua a cărții tratează constituirea și dezvoltarea muzeului din Mediaș între anii 1901–1949 și ajută cititorul să intre „in medias res”. Autorul caută să încadreze apariția muzeului în mișcările culturale ale epocii, din care nu putea să lipsească ca exemplu *Muzeul Națiunii Săsești* de la Sibiu al guvernatorului Samuel von Brukenthal, cel care și-a deschis colecțiile pentru publicul larg în anul 1817. Apariția muzeului din Mediaș pe harta muzeelor săsești se datorează unui demers voit prin care trebuie să înțelegem intenția fondatorilor, C. Martin Römer și Ludwig Binder care au început achiziționarea obiectelor “piesă cu piesă”. În afara campaniilor de colectare, *Alt Mediasch*-ul se va îmbogăți și prin colecțiile Gimnaziului (constituite în anul 1840, cunoscute și lui Coriolan Petranu, autor al primei sinteze despre istoria muzeelor din Transilvania *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Trecutul, prezentul și administrarea lor*, 1922) și cele ale Bisericii Evanghelice din localitate. Preocupat de proveniența patrimoniului muzeal, autorul declară că nu a reușit să descopere prea multe informații în arhiva muzeului sau în alte

fonduri arhivistice, lipsind din vechile inventare date de intrare în colecții muzeale. Spiritul organizatoric al sașilor a ajutat și de această dată. Publicațiile periodice locale au putut constitui din nou sursa de informare.

Mergând pe firul evenimentelor, autorul s-a străduit să epuizeze toate sursele inedite și editate accesibile pentru o documentare cât mai complexă. Chiar dacă nu-și consideră cercetarea încheiată definitiv, a reușit să creioneze o posibilă evoluție managerială a muzeului. Coroborând datele existente, muzeul a fost fondat în anul 1901. Din acest an a început activitatea de colectare și organizare de piese cu valoare documentară și istorică. Statutul funcțional al muzeului din anul 1914 dezvăluie structura comitetului de organizare, informații despre finanțare – donații bănești pentru organizarea și funcționarea muzeului, expozițiile etc. Expoziția permanentă a fost vernisată abia în 1 aprilie 1923. Cu regret se constată în lucrare că nu există nici fotografii, nici vreun plan al expozițiilor, doar unele scurte descrieri care pot contribui totuși la creionarea unei imagini aproximative. În acest context, sunt de mare valoare memoriile manuscrise ale lui C. Martin Römer din anul 1924 păstrate la Arhiva Consistoriului Evanghelic Mediaș, pe care autorul le-a folosit la maximum. Se știe că expoziția nu și-a schimbat esențial aspectul până în anul 1950, când, în urma evoluției politice, muzeul devine Muzeul Raional Mediaș. Valoros pentru cunoașterea patrimoniului muzeal este documentul arhivistic *Museum Mediasch* I, II, III – registrul inventar al muzeului pe perioada anilor 1901–1937, care structurează obiectele deținute în 20 de secțiuni. Prin cercetarea acestor surse autorul a putut constata că în anul 1937 în muzeul *Alt Mediasch* se păstrau obiecte de istorie, etnografie, arheologie, artă și tipărituri.

Cercetarea trecutului muzeului a permis abordarea unor unghiuri mai puțin vizibile din istoria instituției. Preocupat de descoperirea lor, Viorel Ștefu a căutat să identifice din surse editate și inedite vizibilitatea muzeului, publicul vizitator, descoperind în Arhiva Consistoriului Evanghelic un document inedit – *Fremden Buch* (Cartea străinilor/vizitatorilor), de fapt *Cartea de onoare* a instituției pe perioada 1912–1949 cu câteva întreruperi. Specialiștii știu că analiza unui astfel de document permite studierea publicului după grupurile sociale, pe vârste, locul de proveniență etc., informații apreciate și în muzeologia contemporană.

Începând cu anul 1950 muzeul a parcurs o perioadă cheie pentru devenirea sa în contemporaneitate; a devenit an de referință, pentru că atunci muzeul sașilor de la Mediaș – *Muzeul Alt-Mediasch* – s-a transformat în Muzeul Raional Mediaș. Interesant mi se pare că momentul preluării

muzeului de Statul român nu a putut fi documentat prin acte clare, din lipsa lor, de fapt. Persoanele responsabile, așa cum s-a întâmplat și în alte locuri și situații asemănătoare, nu aveau cultura și instrucția pe măsura misiunii pe care o îndeplineau. Este, doar într-un fel, firească evoluția, de la un muzeu pur etnic sășesc, spre un muzeu care, între anii 1950–1958, purta titulatura de Muzeul Raional *Nicolae Bălcescu*. Patrimoniul muzeal se afla, totuși, într-o creștere substanțială, fiind îmbogățit sistematic cu obiecte de artă, artă populară maghiară, românească și săsească, descoperiri arheologice și altele.

Laboratorul de creație al lui Viorel Ștefu se dezvăluie în ultimul segment al cărții, în anexe. Cum am mai menționat, publicațiile periodice locale au fost de mare ajutor atât în evoluția muzeului *Alt-Mediasch* și colecțiilor sale, cât și în elaborarea acestei monografii. Totodată, autorul oferă în anexă *Registrele inventar* (1901–1937) ale colecțiilor muzeale, lista donatorilor consemnați în *Registrele de inventar*, dar și în periodicele locale *Mediascher Wochenblatt* și *Mediascher Zeitung*. Apreciez efortul autorului depus pentru transcrierea și traducerea articolelor referitoare la muzeu publicate în aceleași reviste locale între sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea.

Demersul istoriografic și de reconstituire a istoriei unui muzeu cu particularități etnice din Transilvania se încadrează în încercarea de a completa istoria muzeelor din România, dacă avem în vedere lucrările lui Ioan Opriș sau cea a Gherghinei Boda, *Muzeele din Transilvania între 1817 și 1905* publicată în anul 2008. Muzeul *Alt-Mediasch* cu patrimoniul său mobil, dar și imobil face parte din creația comunității săsești care a populat salba cetăților urbane săsești din Transilvania. Colecțiile de astăzi ale muzeului se află într-o simbioză între spiritul creator al sașilor medieșeni, îmbogățite prin descoperiri contemporane.

Cartea lui Viorel Ștefu este o certă contribuție la cunoașterea muzeologiei transilvănene și demonstrează cu prisosință importanța principalului scop al existenței unui muzeu prin colecționare, conservare, cercetare de bunuri culturale și punerea lor în valoare spre folosul publicului vizitator.

9 iulie 2017

Eva Mârza

„Ce-ai moștenit de la părinți, trudind s-agonisești din nou, să fie-al tău”. Versurile poetului-filozof german Johann Wolfgang Goethe din poemul „Faust” se referă desigur mai puțin la o moștenire materială sau bănească, ci mai degrabă la moștenirea spirituală și culturală. Merită, după cum cred, să ne oprim asupra acestor cuvinte, în mod deosebit în acest an, când Mediașul sărbătorește 750 de ani de la prima mențiune documentară. Orașul de azi datorează o mare parte a monumentelor sale istorice comunității săsești, urmași ai acelor coloniști care au sosit pe malul Târnavei în secolul XIII și au fondat localitatea, care într-o diplomă a anului 1267 este pomenită cu numele de „Medies”, nume ce l-a păstrat în cele patru graiuri principale, care s-au vorbit și se vorbesc în aceste locuri: Mediasch în germană, Medwesch în grai săsesc, Mediaș în limba română și Medgyes în limba maghiară. Generații la rând, sașii de la Mediaș au avut cui să lase moștenire ceea ce la rândul lor au preluat de la proprii lor strămoși. Aceste generații au protejat „zidurile lor de apărare”, atât pe cele materiale, cum ar fi zidurile cetății, dar și pe cele imateriale, în primul rând statutul lor deosebit pe „Pământul Crăiesc”, cât și ordinea lor socială și spirituală. Lucrurile s-au schimbat treptat în ultimii 150 de ani, pentru ca la sfârșitul secolului XX comunitatea lor să fie „decimată” și redusă la mai puțin de o zecime din numărul lor, în urma exodului din anii 1990/91.

Oare cei care au plecat s-au gândit la moștenirea ce-o lasă în urmă? Poate da, dar probabil s-au gândit mai ales la casele în care au trăit și la locurile pe care le-au cultivat. Poate că nu s-au gândit în aceeași măsură la faptul că lasă în urmă o bună parte din moștenirea colectivă a neamului lor. Cetatea, turnurile de apărare, Biserica Sf. Margareta, Turnul Trompeților cu Turre Pitz (Petre din Turn), dacă e să vorbim despre orașul Mediaș. Doar o comunitate mică, dar vitală și plină de optimism a rezistat tentației, a rămas și se strânge până azi în jurul bisericii evanghelice – dar oare cine va fi aici, să ia în primire moștenirea lor, peste nu mult timp?

Răspunsul nu este simplu, la prima vedere. Dar sașii nu au lăsat în urmă un vid, așa cum și în trecut nu au trăit izolați. De la bun început, sașii din Mediaș au conviețuit cu vecinii români. Chiar dacă mărturii scrise asupra acestei conviețuiri nu apar decât în secolul XV, se poate postula ipoteza că alături de așezarea săsească, la „Medies” au trăit și români („valahi” cum sunt numiți în diplomele medievale). Din secolul XVII știm că proporția românilor a fost de circa 20% din populație – de ce să nu credem că

și în secolele de dinainte proporțiile să fi fost aproximativ aceleași? Sașii au avut supremația administrativă în orașul liber regesc Mediaș și în cele Două Scaune, dar românii din oraș au beneficiat cel puțin de aceeași libertate personală ca și sașii, dat fiind că nu existau structuri feudale la sașii de pe Pământul Crăiesc. Știm că românii din ulița Porii și din Valea Adâncă lucrau în agricultură la sași, deci trebuie să avem în vedere o interdependență economică crescută de-a lungul secolelor. Avem dovezi din secolele XVI și XVII că sașii vorbeau limba română, de ce să fi fost altfel înainte? Și de ce românii să nu fi cunoscut și ei graiul săsesc? Eu sunt convins că știau vorbi săsește. Oare nu este firesc atunci să le încredințăm lor moștenirea noastră? Parafrazându-l pe Goethe, să stipulăm teza: „Ce-ați moștenit de la părinții *noștri*, trudind s-agonisiți din nou, să fie-n *păstrarea* voastră”?

Discursul interetnic a fost marcat în decursul ultimilor 150 de ani de accente naționaliste, care parțial își mai aruncă umbra și asupra contemporaneității. În valuri s-au năpustit naționalismele peste vecini. După naționalismul maghiar, care culminase cu instalarea dualismului austro-ungar în 1867, cel regățean după Marea Unire din 1918, cel al germanilor și mai ales al sașilor organizați în Grupul Etnic German în perioada interbelică, și în fine după naționalismul comunist, oare nu e timpul pentru o conviețuire pașnică, nu numai între vecini, ci și între etnii? Din toate timpurile se vorbește despre Transilvania ca fiind o țară bogată și binecuvântată. Pluralitatea etnică a locuitorilor este și ea o bogăție, chiar dacă acest adevar încă nu este de la sine înțeles și acceptat unanim.

Iată de ce credem că apariției prezentului volum, exact în anul în care Mediașul sărbătorește 750 de ani de existență documentară, îi revine o valoare simbolică. Viorel Ștefu, om de știință, originar din Dupuș (Tobsdorf), unul din satele fostelor Două Scaune, scrie despre *Muzeul Alt-Mediasch. Mărturii ale comunității săsești de la Mediaș*. Întemeiată la începutul secolului XX la inițiativa a doi profesori de gimnaziu, colecția de mărturii materiale ale comunității săsești încearcă să păstreze amintirea trecutului, a cărui imagine deja pe atunci începea să fie tot mai ștearsă în memoria contemporanilor. Amenajat în incinta castelului bisericesc, apărut de zidurile acestuia, Muzeul *Alt-Mediasch* a încercat să prezinte o imagine a moștenirii trecutului. Trecerea lui sub jurisdicția statului comunist în 1949 a fost simțită de comunitatea săsească drept un fel de înstrăinare de trecutul ei, când în incinta Muzeului Raional au fost expuse un număr mare de piese din muzeul *Alt-Mediasch*, fără însă a menționa în mod explicit originea lor și contextul socio-istoric care le-a generat.

Teza de doctorat a lui Viorel Ștefu nu numai că reușește să umple acest gol, dar mai mult, este rezultatul unei profunde munci de cercetare. Lucrarea de față prezintă pentru prima dată o sinteză a vieții sociale și culturale a comunității săsești din orașul nostru natal iubit într-o lucrare științifică a unui autor român. Prezentarea unor aspecte ale vieții sociale, printre care se numără breslele, vecinătățile, învățământul și mișcarea pașoptistă, dar și ale vieții culturale, asociații, colecționari, activități culturale, oferă un cadru mai larg pentru a înțelege proveniența colecțiilor istorice și importanța lor în viața comunității săsești.

Cercetarea acrobatică a surselor de către Viorel Ștefu a mai generat un rezultat, care are o importanță deosebită, dacă ne gândim la întrebarea formulată mai sus, ce se va întâmpla cu moștenirea materială și imaterială a comunității săsești. Urmărind ideea de a reconstitui istoria Muzeului *Alt-Mediasch*, autorul lucrării a reușit să antreneze trei instituții într-un efort științific comun – Muzeul Municipal Mediaș, comunitatea evanghelică din Mediaș și Asociația Locului Natal Mediaș. Astfel, nu numai că s-au putut pune alături informații și documente referitoare la Muzeul *Alt-Mediasch*, răsfirate în arhivele celor trei instituții, dar colaborarea la acest subiect a generat o relație științifică și umană care țintește spre viitor.

În numele Asociației Locului Natal Mediaș, pe care o reprezint, îmi exprim respectul profund față de atitudinea cercetătorului, omului și prietenului Viorel Ștefu vizavi de moștenirea sașilor și îmi exprim convingerea că, astfel, acea moștenire este lăsată spre păstrare în mâini bune, atât la propriu, în incinta Muzeului Municipal Mediaș, cât și la figurat, în administrarea unor oameni de bun simț și de bune intenții.

11 iulie 2017

Hansotto Drotloff